

Polské kroniky

Polské kroniky pochází od tzv. "Životů svatých", které se považují za nejstarší texty a které popisují idealizované příběhy ze života svatých. Třeba, první život svatého Vojtěcha byl popsán Janem Kanapatiusem až v letech 998-999. Dva dalších života byly popsány Brunem z Querfurtu. Dalším životem, který došel do našich časů, je dílo o Stanislawu ze Szcapanowa, který byl kanonizován v roce 1253. Žil ten člověk v dobu panování Boleslawa Smělého. Taky opomenuje o něm Gall Anonym, o kterém bude v tomto handoutu zmíněno níže. Menší život svatého Stanislawu byl napsán Wincentem z Kielc přibližně v letech 1218-1222. Populárnost text získal po přepracování významným kronikářem Janem Dlugoszem v 15. století a překladu do polštiny Mikulášem z Wilkowiecka v 16. století.

Dalším "rodičem" kronik jsou tzv. "ročníky", které začali vznikat od 10. století a existovali až do 16. století. Lidé začali zaznamenávat významné události, aby zachránit dějiny pro potomky. Zachránilo se velmi málo textů, dodnes se zachovaly takové jako "Rocznik świętokrzyski" (12. století) "Rocznik kapitulny krakowski" (13. století) a "Rocznik miechowski" (14. století). Pozdější kroniky často čerpaly z těchto tří ročníků informací. První dílo, které bylo pojmenováno jako kronika, napsal Gall Anonym. Autor má takové divné jméno kvůli tomu, že až do 16. století o něm nikdo nic nevěděl, dokud se nenašla v díle historika Marcina Kromera poznámka o tom, že Gall byl mnichem. Taky je možné, že pochází ten autor z Francie, v té době pojmenované Galie.

Kronika Galla je psaná latinou, má panegirickou skladbu a je stylizovaná v podobě *ars dictandi* - rytmičované prózy z veršovanými úvodama, kvůli čemu vznikaly spory o tom, zdá-li je to doopravdy kronika nebo něco jiného. Skládá se kronika ze tří knih. První je věnována Boleslavu Chrabremu a Boleslavu Smělému, druhá a třetí - jejich potomku Boleslavu Křivoústu. Kronika popisuje 11. - 12. století.

Taky zajímavou je "Cronica Polonorum" královského mistra Wincentyho Kadlubka (1150-1123), napsána pod vlivem kroniky Galla. Popisovala události 13. století (až do roku 1202), život svatého Stanislawu a také postav Gallové kroniky. Skládala se z čtyř knih, první tři v podobě dialogu mezi arcibiskupem Janem z Hnězna a biskupem Matějem z Krakova. Čtvrtá kniha je napsána jménem autora, který se obrací přímo na čtenáře. Ví se, že bylo to dílo v středověku použité jako učebnice. Nějak změnily,

doplnili a přepracovali kroniku takové autoři jako Dzierzwa (v 13.-14. staletích) a Godzislav Baszko.

Obě kroniky byly vydané tiskem spolu s názvem "Vincentius Kadlubko et Martinus Gallus scriptores historiae Polonae vetustissimi" v roce 1749 v Gdaňsku, a Kadlubkova kronika ještě v roce 1612 v Dobromilu.

Dalšími důležitými kronikami jsou "Księga henrykowska" neznámého autora z přelomu 13. a 14. století a "Kronika Jana z Czarnkowa" (1376-1387).

Bogurodzica

"Bogurodzica" - je to název rytířské písní (podle prvních slov), která také byla národní hymnou a vznikla, podle jedné z verzí, v 12. nebo 13. staletí. Podle jiné verze, její autorem je svatý Vojtěch. Druhá část obsahuje v sobě velikonoční písní, přidané v 15. století k první části. V 16. století byla přidána tzv. píseň pašijová. Kvůli všem těm přídávům a anonimnosti autora není možné určit přesný čas vzniku. Ale píseň se považuje za nejstarší polský text. V roce 1506 byla "Bogurodzica" vepsána do díla Jana Laskeho "Statuty". V 1529 stala součástí prvního statutu Velkého knížství Litevského. Dnes se chrání original textu v Jagellonove knihovně.

Kazání a žalmy

Za první vzorec polské prózy považujeme tzv. kazání - zapsané během bohoslužby modlitby .

Nejstarším dílem je "Kazania świętokrzyskie", které našel A.Brückner v roce 1890. Vzniklo to dílo přibližně v 13. století.

Trochu později, v 14. století vznikly "Kazania gneźnieńskie". Polských textů v tom díle jenom 10, latinských - 103.

Kazání jsou důležitou částí protestanství. Každé kazání je fragmentem Bible a přednáší se nejčastěji v svátky.

Jiným vzorcem první polské prózy jsou žalmy - modlitby z Žaltáře, psané poetickou formou. První překlad vznikl v 13. století a popisoval život svaté Kingi, manželky Boleslava Stydlivého. Celý Žaltář byl překládan v 14. století nebo raněji a dostal jméno "Psalterz Jadvigi" kvůli tomu, že byl překládan pro královnu Jadvigu, také známý pod dalším názvem "Psalterz

Floriański", kvůli tomu, že do roku 1931 se nacházel v opatství svatého Floriana, (posléze vykoupen Národní knihovnou ve Varšavě). Existuje v tří jazycích - českém, polském a německém.

V 15. staletí se objevil další překlad žaltáře - Psalterz Puławski. Neznáme autora tohoto překladu. Dílo je napsáno na pergamentu a je ozdobené barevnými ilustracemi. V tom díle jsou použity nosovky "ą" a "ę", a také podvojená písmena, jako "rz" nebo "cz". Teď original je schován v Muzeu Czartoryskich v Krakově.

První překlad Bible je datován 15. stoletím, udělan pro vdovu Vladislava Jegellonskeho Žofiu.

Světská poezie. Rozmowa. Żale Matki Boskiej pod krzyżem

Paralelně z rozkvětem poezie trubadúrů v Evropě v 14.-15. stoletích začíná se objevovat v Polsku literatura, odlišná od náboženské tematiky. Prvními díly tohoto žánru byly "Nagrobek Zawiszy Czarnemu" autora Adama Świnki a "Pochwała Krakowa" autora Stanisława Ciolkova. První dílo povídá o rytíři, který upadl do tureckého zajetí, druhé dílo - žalozpěv.

Také se objevují první vzorky milostné a erotické liriky, třeba "Skarga na pannę" nebo "List żaka do panny". Taková literatura byla polským biskupstvím zakázována.

Postavy Ježíše a Marie začali dostávat rysy lidskosti, například lidské emoce. Dřív Ježíš byl zobrazen jako někdo bez vlastního tvaru, spíše jako absolutní symbol utrpení a objetování. Marie byla symbolem čistoty a pokory.

Jedním z vzorků takové změny postav je dílo nevědomého autora 15. staletí "Żale Matki Boskiej pod krzyżem", také má názvy "Planctus", Lament świętokrzyski" a "Posłuchajcie Bracia Miła". Je to dramatický monolog Matky Boží po smrti její syna, v kterém ona vykazuje takové emoce jako bolest, hněv, láska a lítost, díky čemuž čtenář vidí v ní spíše nešťastnou matku, než svatou mučednici.

Jiným žánrem světské literatury jsou legendy - epické útvary o heroických dějinách, opravdových nebo vymyšlených. Zajímavým vzorkem je "Złota legenda" ("Legenda aurea"), sestavena v roce 1260 dominikánským mnichem Jakubem de Voragine sbírka životopisů svatých. Populární byla také legenda o svatém Alexiusu, který nechal celé své bohatství a šel cestovat, pomáhajíc chudým a nešťastným.

Novou literární postavou se stává smrt. Církev prohlašovala, že život člověka je jen přípravou k životu v ráji, a kvůli tomu člověk se musí omezovat, musí čekat na smrt, jako na svého nejlepšího kamaráda. Kvůli tomu, že středověké lidé popisovali nahlou skutečnost, smrt v umění se objevovala dost často, lidé viděli ji skoro každý den. Příčin tomu bylo nesčetné množství - epidemie, války, neexistující medicína... Velké množství současných lidí nejlíp ze všeho středověkého umění si pamatují dva obrázky - lékař v kostýmu, který musí ho chránit proti moru, a smrt, která tancuje z člověkem a vede jeho za sebou (dance macabre - tanec smrti).

Významným dílem o smrti je "Dialogus magistri Polycarpi cum Morte" nebo "De Morte prologus" neznámého autora 15. století, které popisuje setkání moudrého muže ze smrti a její vysvětlení, odkud se vzala, proč bere člověku život a co se stane po smrti.

Ubývající literatura se týká dalších aspektů lidského života. Třeba "O zachowaniu się przy stole" autora Zloty popisuje, jak se správně chovat u stolu a z ženy. Taky se začínají psát ironické díla, veršované kalendáře a vplná převyprávění biblických textů.